

MARTON JÓZSEF

Márton Áron szabadulása.

Márton Áron was released on 6th of January 1955 from prison, although he was sentenced for lifelong incarceration. In this paper we get the answer on what was the true cause of his liberation. Because he did not ask for mercy, and even after he was released he still remained loyal to the policy of the Holy See. One of the problematic points in his beatification process is why did he not go back to his seat in Gyulafehérvár? In the following study we also get a clear answer to this question too. Márton Áron wanted to return but he was prevented by the authorities who envisioned the bishop's "freedom" in Bucharest. About Márton Áron's position we can read in his own handwriting dated on the 30th January 1955: "The bishop considers that he has not regained his freedom. He is Bishop of Gyulafehérvár and he can only feel free if he may return to his diocese and if he may keep in contact with any of his priests or parishioners."

Keywords: Márton Áron, prison, release, communist party

1953. március 5-én meghalt Josif Viszarjovonics Stalin generalissimus.¹ A Kelet-Európai kommunista országokban új helyzet, a pártvezetésben irányváltás következett be. „Megenyhül a lég, vidul a határ”.² A börtönök lakói fellélegeztek.

A Román Népköztársaságban is háttérbe szorultak a moszkvita kommunisták a helyi, a „régii” kommunistákkal szemben. Ennek egyik következménye volt, hogy egy időre leállt a magángazdaságokat felszámoló kollektivizálás, de maradt, sőt erősödött az egyházzal szembeni kemény viszonyulás.

---

¹ Adorján Károly ügyvivő Sztálin halálával kapcsolatos intézkedéseket hoz: 1.) a temetés napjáig minden templomban naponta négyszer harangozni, 2.) a vasárnapi istentisztelet keretében a lelkészek méltassák a hívek előtt Sztálin rendületlen béke-akarátát, hazánk és népünk iránti baráti jóindulatát, 3.) a lelkészek vegyenek részt a Néptanács által tartott gyászünnepélyeken és tartsanak nekrológot. Ld. GYULAFEHÉRVÁRI ÉRSEKI LEVÉLTÁR (GYÉL): Num. 764–1953. március 6.

² TYUKODY Mihály: *Ahogy én láttam...* In: Márton Áron Emlékkönyv (Szerk. Marton J.). Glória Kiadó. Kolozsvár 1996. 147–157.; Itt:152.

Az erdélyi katolikus egyházmegyék is egy kicsit megkönnyebbültek, bár semmi kiutat nem láttak helyzetük jobbításában. Papjaik jó része és püspökeik mind börtönökben sánylódnek (Pacha Ágoston, Márton Áron, Boros Béla), illetve ott szenvedtek vértanúhalált (Macalik Győző, b. Bogdánffy Szilárd, b. Scheffler János). Az 1954. esztendő mégis hozott egy kis változást, megcsillant valami a papság és a hívek szemében.

1954. január 7-én meghalt Alexandru Cisar bukaresti érsek, a romániai katolikusok egyetlen olyan püspöke, aki nem volt börtönben, csak szobafogságban. Most a katolikusok teljesen „püspök-nélkül” maradtak. A vallásszabadságot mímelő kommunista államhatalom számára ez a „püspöknélküliség” külföld felé nagy presztízs-vesztességnek számított. Az sem véletlen, hogy a hatóságok Cisar érsek temetését nagy pompával, a Tv-közvetítéssel igyekeztek megszervezni. Így akarták tudtára adni a nagyvilágnak a Román Népköztársaságban létező „vallásszabadságot.” A temetést követően Petre Constantinescu-Iași kultuszminiszter fogadta a gyulafehérvári egyházi kormányzatnak Cisar temetésén részt vett képviselőket (Kovács Béla, Cziza Ferdinánd, Pakocs Károly), akik különben az egyházmegyék Róma-hű papsága előtt már-már gyászvitézeknek számítottak. A miniszterrel folytatott beszélgetés alaptémája a római katolikusok csak részben megoldott ügye volt. Constantinescu-Iași azt sugallta a gyászos csoportnak, hogy kérjék valamelyik börtönben lévő katolikus püspökük szabadon-bocsátását. Mert a hatóságoknak is könnyebb megoldásnak látszik ez, mint esetleg egy Róma által el nem fogadott főpap kinevezésének erőltetése, vagy egy újabb nemzetközi felháborodás-keltés stb. A miniszter azt is jelezte, hogy a Szentszék „régii” jelöltjeit nem szívesen vennék, főleg azokat a titokban felszentelt püspököket, akik szintén börtönben vannak.

1954-ben, a börtönből való szabadulás szempontjából, két felszentelt római katolikus püspök személye jöhetett szóba. Constantinescu-Iași kultuszminiszter Márton Áron esetét könnyebben kivitelezhetőnek vélte, mint az Augustin Pacha

temesvári püspökét. Pacha püspök 1930-tól vezette megyéspüspökként az ősi egyházmegyéjét, s 1934-ben úgy ítélte meg, hogy akkor a nagyobb százalékban sváb-német hívekből álló püspökségének a javát szolgálja, ha a német kancellárt, Hitlert személyesen is felkeresi. Ez 1945 után igen súlyos véteknek számított.

A gyászos katolikus reprezentáló bizottság a minisztertől dr. Petru Groza az államelnökhöz látogatott. A katolikusok ügyét nagy odafigyeléssel kezelő Groza, sajnálatát fejezte ki, hogy Márton Áron nem hajlandó kegyelmet kérni, mégis tollba mondta a bizottságnak a kegyelmet-kérő írást.³

Közben Márton Áront 1954. április 27-én Máramaros-szigetről a belügyminisztérium bukaresti börtönébe szállították. Valamivel később, felépülése céljából, egy „bojári villában” őrizték, ahol egyedül volt, és visszakapta imakönyvét is.⁴ De itt sem volt hajlandó kegyelmet kérni, főleg ezt írásban rögzíteni, mert ezzel az életfogytiglani elítélésének a jogosságát ismerte volna el. Helyette, de az ő felkérése nélkül, kegyelmet kértek számára Adorján Károly kanonok és harcos-társai.

1954. május 28-án a kegyelmi kérvényt aláíró, de a halálosan beteg Augustin Pacha temesvári püspököt a hatóságok szabadlábra helyezték, hogy ne a börtönben haljon meg, és ezáltal szaporítsa a vértanúk számát. Pacha püspök a szabadulása után néhány hónapra, 1954. november 4-én meghalt. Valójában ezzel az intézkedéssel a pártfunkcionáriusok el akarták kerülni, hogy a halálos-beteg püspök ne a börtönben haljon meg. Ez igen rossz pontnak számított volna „kifelé.”

A négy erdélyi egyházmegyét irányító és az állami hatóságok kegyét élvező gyulafehérvári adminisztratív központ mindent megtett, hogy az elvárásoknak megfelelően kormányozzon, de az „engedetlen papok” ellenállása miatt a helyzet egyre inkább tarthatatlanná vált. Ezt csak súlyosbította Alexan-

³ TEMPFLI Imre: *Sárból és napsugárból*. METEM. Budapest 2002. 752.

⁴ Itt látogathatta meg „engedéllyel” Petru Groza államelnök és Emil Bodnăraş.

dru Cisar bukaresti érsek halála. Valójában a januári „gyászvezérek” Bukarestben a kultuszminiszternek és az államelnöknek az erdélyi katolikus egyházmegyékben összekuszált helyzetről számoltak be. Bevallották, hogy hároméves joghatóság nélküli kormányzásukba „belefáradtak.” Igaz, hogy már a kezdetek-kezdetén (Dr. Jakab Antal letartóztatása napjától, 1951. augusztus 24.) egy kis karrierizmussal vegyített ambícióval és papi lelkiismeretüket eltompító jogi eljárással hozták meg az intézkedéseiket. Most pedig, legszívesebben félreálltak volna. Kovács Béla és Adorján Károly az általuk teremtett zavaros helyzetből szerettek volna kibújni, és ezért többször kérték a felmentésüket a kultuszminisztertől. De exponálniuk kellett magukat az állami hatóságok és a papság felé egyaránt. Adorján Károly szorult helyzetére kapunk betekintést Jaross Béla marosvásárhelyi főesperes-plébános nyugdíjba kényszerítésekor írt baráti levéléből. Bevallja, hogy a székeskáptalan előtt 1952-ben három ízben jelentette be lemondását. Arra kérte kormányzó társait, hogy vigyék keresztül a Kormányznál, „hogya távozhassam, nem azért mintha egy percig is érezném a lelkiismeret furdalást, hanem azért, hogy a ’szárazmártírok’ is szóhoz jussanak és osszák el e jurisdikciót maguk között, semmit sem hagyva nekem!”⁵ Ebből a levélrészletből is nyilvánvaló, hogy Adorján Károly nagyon is tudatában volt joghatósága hiányának, pedig a levél írásakor már megtörtént Kovács Béla részéről az ún. „delegálás, a joghatóság átadása.”

Az ellenálló papok és szerzetesek a jurisdikció nélkül kormányzó Adorján Károly kanonokkal szemben egyre bátrabban és követelőzően léptek fel. Otto Pfahrenkopf jezsuita tartományfőnök nyílt levélben terjesztette, hogy aki a „jelenlegi” gyulafehérvári központnak engedelmeskedik, az az ördögöt szolgálja. Eközben a vélt és valós ordináriusok, egyházház lelkipásztorok és szerzetesek letartóztatása tovább folyt. Adorján

⁵ GYÉL: Num. 1734–1952. május 22. Közli LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 124–125.

Károly kanonok, a gyulafehérvári betolakodó központ megbízott adminisztrátora, a lehetetlen helyzetében többször is kérte Márton Áron szabadon-bocsátását, hogy ez által az egyházmegye vezetése rendeződjék.⁶

A helyzet tarthatatlansága és a külföldi nyomás miatt a hatóságok 1955. január 6-án kénytelenek szabadon engedni az erdélyi egyházmegyék részére egyetlen felszentelt római katolikus püspököt.⁷ A történelmi konstellációból megítélve, jogos még az a feltételezésünk is, hogy az állami hatóságok Márton Áron szabadlábra helyezésétől remélték a katolikus papság még nagyobb megosztását, esetleg a püspök bosszúállását. Nem hiába nyilatkozta Márton Áron Petru Groza felé fordulva – magyarul – a minisztériumi megbeszélésen: „Nem fogom emberek felakasztásával kezdeni a működésemet”.⁸

Márton Áron börtönből való szabadulását más tényezők is befolyásol(hat)ták. Márton Áron személyisége nemcsak az egyházi berkekben volt közismert és elismert, hanem kormányzati emberek (Emil Bodnăraş, Petru Groza stb.) körében is. Márton Áron ugyanabban az ezredben volt katonatiszt az első világháborúban, amelyben a fiatal Emil Bodnăraş, a későbbi miniszterelnök-helyettes. Bodnăraş a szovjetek előtt elismerésnek örvendett, ami azt is magyarázza, hogy miért játszhatott főszerepet 1944. augusztus 23-ban Románia átállásakor. Bodnăraş 1945 után a román politikai életnek egyik meghatározó egyénisége maradt, haláláig (1976) szürke eminenciás szerepet töltötte be a Román Kommunista Pártban. Funkciójából nyert tekintélyénél fogva talán ő segített a

⁶ Vö. Székeskáptalan Jegyzőkönyv XVI.; GYÉL: Num. 1200–1954, Num. 2617–1953, Közli LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 215–217.

⁷ Adorján Károly sürgősen közli a papsággal és a hívekkel, hogy „a magas kormány Január 6-án de. 11 órakor Márton Áron püspök atyánkkal kegyelmet gyakorolt és jelenleg a bukaresti érsekségen tartózkodik”. Ld. GYÉL: Num. 80–1955. január 7.

⁸ Lásd Függelék III.

legtöbbet Márton Áron szabadlábba való engedésében. Nélküle Márton Áron – szavaival élve – „tízszer meghalt volna”.⁹

Emil Bodnáraş mellett dr. Petru Groza is nagyra értékelte Márton Áront, elismerte emberségét és tartását. Bizonyára szerepet játszott abban, hogy Márton Áron szabadulása zökkenőmentesen megoldódjék. 1958. január 10-én, amikor a hatóságok állami gyásznapot rendeltek el dr. Petru Groza temetésének napján, Márton püspök a gyulafehérvári katedrálisban megemlékező beszédében többek között az államelnök segítőkész magatartásáról is megemlékezett: „szívesen segített mindenkin, aki a segítségére szorult.” Ugyanekkor megköszönte, melyet „igénytelen személye iránt tapasztalt”.¹⁰

Márton Áron 1955. január 6-án szabadult a börtönből, de egyelőre csak a bukaresti római katolikus érsekség palotájának vendégszobájába mehetett. A januári hónap idegeket tépő és terhes napokat hozott a püspök számára. A szabadon bocsátását aláíró papok (Kovács Béla, Adorján Károly, Boros József, Faragó Ferenc, Baráth Béla és Péter Antal) környékezték meg és játszottak közvetítő szerepet a püspök és a kultuszminisztérium között. A „szabad” püspök január 10-én fogadta Adorján Károly kanonokot, aki saját szempontja szerint tájékoztatta őt az egyházmegye helyzetéről. A legkényesebb egyházi kérdésnél, a kormányzási joghatóság ismertetésénél – nem kis csúsztatással és megtévesztési szándékkal – úgy állította be, hogy dr. Scheffler János püspök tanácsa szerint jártak el.¹¹

A helyzet reális ismertetése hiányában Márton Áron nem láthatta világosan az összekuszált egyházi helyzetet. Először csak a balra csúsztott régi bizalmasain keresztül értesült a dolgokról, akik viszont saját érdekeltségüknek megfelelően tájékoztatták a katolikus egyház ügyeiről. Adorjánék nagy

⁹ TÓTH Ágnes: *Beszélgetés Gerhard Seewann-nal*. In: *Aetas* 25. évf. 2010. 1. sz. 182–192. Itt: 185.

¹⁰ MÁRTON Áron: *Dr. Petru Groza temetésére*. In: Márton Áron írásai és beszédei (szerk. Marton J.–Nemes I.). Gyulafehérvár 1996. 122.

¹¹ TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 754.

„segítőkézségükről” tanúskodtak; felajánlották, hogy mindenben – főleg az állami hatóságok felé való tárgyalásokban – szolgálatára lesznek. Ekkor Márton Áronnak nem volt indokolt kételkednie a tíz évvel azelőtt nagyra becsült és az általa ki-nevezett kanonokban, Adorján Károlyban. Meg is bízott benne és felkérte, hogy menjen a kultuszminisztériumba puhatolózni a vele és a katolikus egyházzal kapcsolatos álláspontjukról.

A püspök megbízásából Adorján Károly 1955. január 13-án ment el a Minisztériumba. Onnan visszatérve beszámolt Márton Áronnak az ott felvetett fontos kérdésekről. Erről a beszámolóról a püspök személyesen készített jegyzetet.¹²

A szabadlábúra került főpásztor számára legfontosabb kérdés az volt: hogyan kell érteni a „felfüggesztését”, mert ő nem kért és továbbiakban sem hajlandó kegyelmet kérni. A kultuszminisztériumban az Elnöki Tanács jogának mondták a büntetés felfüggesztését, amivel éltek is a jelen esetben. Ez viszont nem jelentette Márton Áron büntelenségének elismerését. Érthető tehát, hogy miért volt a börtönből szabadult püspököknek legfontosabb kérdése a büntetésének felfüggesztése. Továbbá a tárgyalási pontok között megjelenik egy másik nagyon fontos kérdés, ami nemcsak a püspök számára, hanem még ma is gondot jelent a boldoggá avatási perében: szabadulásáért milyen feltételeket szabtak neki?! Úgy látszik, hogy a hatóságok nagyon is tudták Márton Áron ezzel kapcsolatosan a határozott magatartását, aki megalkuvásra nem lesz hajlandó, s ezért is jelzik neki előre: „Nem kérnek feltételeket, csak a törvények elismerését.” Érdeemes megfigyelni továbbá, hogy a Gyulafehérvárra való visszatérését már feltételhez szeretnék kötni: ha „elismeri az 1948. évi kultusztörvény rendelkezéseit és a Kultuszminisztérium szervezetét meghatározó 1949. évi törvényt”.¹³ Vagyis, ha tudomásul veszi a Román Népköztársaságban kialakult társadalmi és egyházi helyzetet, elsősorban a

¹² Márton Áron összefoglalóját ceruzával írta. Erről való jegyzetét lásd egészében a Függelék I.

¹³ A 37–1949. számú Rendelet

püspökségek föesperességekké való degradálását. Ez akkor olyan „feltétel” volt egy totalitárius berendezkedésű és magát hivatalosan ateistának mondó államban, aminek kategorikus visszautasítása kész öngyilkosság lett volna, s ezért is a további tárgyalások kiindulópontjaként kénytelen elfogadni olyan formán, hogy a „feltételek teljesítését” a Szentszék beleegyezéséhez fogja kötni.

Mindenképpen az Egyház működése volt a tét, mert Romániában a katolikus Egyháznak hiányzott az állam által jóváhagyott szervezeti és működési szabályzata, törvényen kívüli, megtúrt státusa volt. Márton Áronnak a börtönből való szabadulását követő bukaresti két és fél hónapját éppen ezek a kellemetlen, de a katolikus Egyház számára hasznos tárgyalások töltötték ki.

Időben az első jegyzetlapján a pontok között megjelenik egy spekulációs jellegű is: ismerje el a békepapi vezérek „érdemeit.” Bizonyára, hogy Adorján Károly sugallta ennek a tárgyalási témának a felvetését a minisztériumban. Mindenképpen gyanús, hogy az akkor még a püspök bizalmát élvező Adorján Károly a minisztérium részéről a hazaengedési feltételek közé szeretné belopatni egyházi pozíciójuk biztosításának ígéretét. Mundérvédésről van szó. Ígéretet tetetni az ügyekben még teljesen tájékozatlan püspökkel, hogy nem fogja bántani azokat a papi méltóságokat, akik a „minisztériummal együtt-dolgoztak,” hiszen – úgymond – az ő érdemük, hogy „olyan légkört teremtettek, mely kedvezett a büntetés felfüggesztésének.” Ezt úgy is magyarázhatjuk, hogy – a helyzet tisztázása után – a püspök részéről számíthattak a félreállításukra. Ebben az eljárásban kellemetlen, hogy Adorján és társai még most is a minisztérium szárnyai alá kívánnak menekülni. Mert, ha a miniszternek sikerül kicsikarnia a püspöktől ezt az ígéretet, akkor az előrelátható felelősségre való vonásukat maga az állami hatóságok is számon kérhetik tőle.

Márton Áron által lejegyzett és január 13-án keltezett irata számomra is bizonytalanságot idézett elő a minisztériumba

való látogatás időpontjával kapcsolatosan. Dr. Tempfli Imre nagyszerű könyvében – *Sárból és napsugárból* – részletesen kitér a szabadulást követő tárgyalásokra. Ott úgy szerepel, hogy Adorján Károly január 12-én a Márton Áronnal folytatott magánbeszélés után eljárt a minisztériumba, hogy megtudakolja: fogadják-e a püspököt. „Azonnal fogadták.”¹⁴ Márton Áron jegyzete viszont azt bizonyítja, hogy január 13-án is csak közvetítőn keresztül érintkezik a minisztériummal. Adorján Károly beszámolója alapján ugyanaznapi dátummal lediktálja a „12 pontos” válaszát. A válaszát tartalmazó jegyzetlapra ceruzával ráírta, hogy „1955. január 17-én délután 2-kor Mons. Jovanelli kíséretében voltam Dr. P. Groza elnöknel. Ekkor közölte, hogy a Kultuszminiszterrel együtt fogad 19-én a kérdések megbeszélésére.” A Kultuszminisztériumba Márton Áron személyesen tehát január 19-én ment el. Addig puhatolozásokról, álláspontok egyeztetéséről folyt a vita. Erről tanúskodtak az alábbi okmányok (lásd Függelékeket). Ezek a ceruzával írt kéziratok nagyon fontosak és értékesek számunkra, mert a börtönből szabadult Márton Áron egyházas és egyenes magatartását bizonyítják. S ha még hozzászámítjuk, hogy Adorján Károly mindent elkövetett ezekben a napokban (január 10–12), hogy puhítsa, mint VII. Pius pápát Napóleon megbízásából a „fekete bíborosok”, akkor még inkább nyilvánvalóvá lesz a nagy személyisége. Úgy is fogalmazhatnánk: nem tudták megszédíteni.

Az előtárgyalások folyamán lerögzített 12 pont témája lesz a hivatalos szervekkel, elsősorban dr. Constantinescu-Iași kultuszminiszterrel való tárgyalás alapja. Márton Áron jegyzeteiben egyik-másik fogalmat románul is rögzítette, mert ő román nyelven folyó disputára készült. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy Tempfli Imre *Sárból és napsugárból* című könyvében nagyszerűen rögzíti a 12 pontos beszámolót, de máskorra időzíti, mint Márton Áron kézírata, és egy-két pont-

¹⁴ TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 755.

nál is van eltérés.¹⁵ Ezért találom fontosnak, hogy változtatás nélkül közzétegyem a Márton Áron püspök által készített jegyzetet.¹⁶ A nüanszbeli eltérések és hangsúlyeltolódások, szerintem, a különféle források felhasználásából adódnak.

Márton Áron január 19-én Traian Jovanelli kíséretében volt a kultuszminisztériumban. A dr. Constantinescu-Iași miniszterrel folytatott három és fél órás tárgyalást dr. Petru Groza államelnök koordinálta. A nagyon izgalmas, az állami és egyházi személyekről tanúskodó diskurzust Márton Áron utólagosan készített jegyzetében pontosan megtaláljuk. Úgy gondolom, hogy nem kell semmit hozzá fűzni, de a hiteles közlést (Függelék III.) érdekes átélmélni.

A minisztériumban történt tárgyalás nem hozta meg Márton Áron teljes szabadságát, a rezidenciájára való hazamenetelt. Egyelőre a bukaresti érsekség maradt a kényszerlakhelye.

Január 30. dr. Faragó Ferenc kanonok-teológia tanár ment Márton Áron megbízásából a Minisztériumba. Érdekes jegyzeteket találunk erre vonatkozóan is. Öt pontban foglalta össze álláspontját és adta át Faragó Ferenc kanonokjának, hogy ha utánuk érdeklődik a miniszter, pontosan közölhesse azokat. Mindjárt az első pontban a püspök a legfontosabb személyi ügyét rögzíti. Ebben feleletet kapunk a boldoggá-avatási pere egyik opponensi nehézségre, hogy ti. „miért nem ment szabadulása után azonnal vissza székhelyére, Gyulafehérvárra?” Nyilvánvaló, hogy Márton Áron nagyon akart visszatérni, csak a hatóságok akadályozták ebben, mert ők a püspök „szabadságát” Bukarestbe képzelték el. Az első pontban ezért is szögezi le: „A püspöknek az a megállapítása, hogy a szabadságát még nem kapta vissza. Ő gyulafehérvári püspök, szabadnak csak akkor érezheti magát, ha az egyházmegye székhelyére mehet, és bármely papjával, s bármelyik hívével korlátozás nélkül érintkezhetik”.¹⁷

¹⁵ Lásd TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 7556–757.

¹⁶ Lásd Függelék III. In: Márton Áron szoba páncélszekrény.

¹⁷ Lásd Függelék IV.

Végül, 1955. március 24-én bekövetkezik az egyházmegye papsága és hívei által annyira várt pillanat, rezidenciájára hazaérkezett a megyéspüspök. A következő nap, március 25-én kezébe vette a gyulafehérvári püspökség kormányzását. A főpásztor megfontoltan és bölcsen cselekedett. Megérkezése napján egyszerre adja tudtul szabadulását – táviratilag – Rómának¹⁸ és körlevélben¹⁹ papjainak és híveinek. Ebben már a felelős főpap és a jószágos atya egyszerre szólal meg: a börtönévei alatt megtévedt papjainak meghirdeti a megbocsátást. Számítva az esetleges veszéllyel, hazatérése után már az első hónapban két papot (Léstyán Ferenc, dr. Troján Károly) jelölt ki, hogy akadályoztatása esetén, mint ordinarius substitutus vehessék át az egyházmegye vezetését. Hála Istennek, hogy erre nem került sor.²⁰

A megtévedt papok számára lelki gyakorlatot szervezett (1955. szept. 12–16. között), melynek kezdetén a megjelente- ket személyesen szólította fel lelki ügyeik rendezésére, hogy a kiközösítés alól feloldozást nyerjenek.²¹ A lelki gyakorlat alatt két ferences atyánál (Tima Dániel, Bálint Salvator) nyerhettek feloldozást a megtévedt bűnbánók.²² Ugyanakkor elégtételül komolyabb pénzüsszeget kellett befizessenek a komoly anyagi gondokkal küzdő Papnevelde fenntartásához.

Új fejezet kezdődött el az egyházmegye életében. Tovább folytatódott ugyan a kommunista vallásfelszámoló machináció, de mostantól egy töretlen főpásztor mögé sorakozhatott fel a romániai római katolikus egyház.²³

¹⁸ GYÉL: Num. 1482–1955.

¹⁹ GYÉL: Num. 1460–1955.

²⁰ LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 246.

²¹ Ld. MÁRTON Áron: *Lelki gyakorlatoló papoknak tartott beszéd*. In: Márton Áron: Papság (szerk. Marton J.). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2009. 93–98.

²² *Szolgabarád II.* (Táncos Vilmos beszélgetése P. Ferencz Ervin ferences atyával), In: Székelyföld XIV. évf. 6. sz. 2010. 131.

²³ Vö. MÁRTON: *Márton Áron Erdély püspöke*. 27–36.

Ha a kommunista hatalom és az egyház képviselői között évtizedeken keresztül történt konfrontációban csak az emberi eszközöket és erőket mérlegeljük, akkor a mérleg nyelve a hatalom serpenyője felé mozdul el. Egyenlőtlen küzdelemről beszélhetünk. De ebben a Dávid-Góliát-harcban kiszolgáltatott hitvalló és vértanú keresztények mégis győzteseknek tekinthetők, mert élvezték a végső kitartáshoz szükséges isteni kegyelmet. Koholt vádak alapján rendezett koncepciók perekben hiába ítélték el jogtalanul és tartották fogva sötét börtönökben a hitükről és egyházhűségükről tanúskodó romániai katolikus keresztényeket, emberi méltóságukból nem tudták kiforgatni. Szenvedésükkel és hithűségükkel – hitvalló püspökükkel az élen – világító tanúságtevőkké váltak.²⁴

Függelék I.²⁵

A Kultuszminisztérium válasza 1955. január 13-án – Adorján Károly kanonok által

- 1.) Az Elnöki Tanácsnak. Mit kell érteni a büntetés felfüggesztése alatt? Az Elnöki Tanácsnak joga van a büntetést felfüggeszteni.
- 2.) A kormány azt akarja, hogy minden polgárjogát visszanyerje.
- 3.) Az egyházmegye (intreprindere) vezetője a püspök, lelkiükben a Főnök a pápa, állami adminisztratív szempontból „tutelar” a Kultuszminisztérium.
- 4.) Az egyházmegye a R. P. R. területen van.
- 5.) Nem kérnek feltételeket, csak a törvények elismerését:
  - a.) a püspökségek összevonását (suprimalását)
  - b.) azoknak a személyeknek elismerését, akik a Minisztériummal együttműködtek. A vezetők érdeme, hogy

²⁴ *Plures efficitur, quoties metimur, semen est sanguis christianorum* – TERTULLIANUS: *Apologeticus*. 50, 13.

²⁵ Márton Áron ezt a Jegyzetet személyesen rögzítette írásba, még pedig ceruzával. Annyira fontosnak tartotta, hogy a szobájában lévő páncélszekrényében őrizte.

olyan légkört teremtettek, mely kedvezett a büntetés felfüggesztésének.

c.) a püspök ne lássa túlzottnak a helyzetet

6.) A táviratot a Szentszéknek Gyulafehérvárról is feladhatja, miután elismeri az 1948. évi kultusztörvény rendelkezéseit, és a Kultuszminisztérium szervezetét meghatározó 1949. évi törvényt (Decret No. 37/1949).

Függelék II.²⁶

Főpásztor válasza az 1955. január 13-iki 12 pontra.

(A kézírás szerint Adorján Károly jegyezte le:)

Ad. 1, Személyében a püspök elválaszthatatlan az állampolgártól. Az állampolgár büntetése a püspököt is érte, ártatlanul. Ezért kell a perújítás. Akik a püspök szabadlábon-bocsátását kérték, azoknak megköszöni.

Ad. 2, A püspök is akarja, hogy ártatlansága tudatában polgári jogát visszanyerje.

Ad. 3, Nem elég ennyinek elismerése: „lelkiekben főnök a Pápa.” Az Egyházi törvény vonatkozó szakaszai pontosan és világosan előírják: minden kormányzatoktól minden időben független fő. Az uralma alá tartozó Katolikus Egyház látható társaság; nemcsak lelki, hanem anyagi és adminisztratív ügyekben is törvényeket hoz, papokat és híveket fegyelmez, tanítja és kormányozza; joga van megszabni, hogy alattvalói minő módon engedelmessé legyenek a földi kormányzatnak s azt lelkiismeretben kötelezővé teszi, azaz megterheli a lelkiismeretet.

Ad. 4, Püspök tudja, hogy egyházmegyéje a R. N. K. területén van.

Ad. 5, Püspök nem ismerheti el a püspökségeket összevonó törvényt; nem tehet ígéretet, hogy minisztériummal együtt dolgozó személyeket ténykedésük felülvizsgálata nélkül elismeri.

---

²⁶ Márton Áron ezt a Jegyzetet is annyira fontosnak tartotta, hogy a szobájában lévő páncélszekrényében őrizte.

Ad. 6, Püspök a Szentszék utasítása nélkül az 1948. évi törvény és a minisztérium rendelkezésére vonatkozó 1949. évi törvény el nem ismerése következtében nem vállalja, hogy Gyulafehérvár székhelyére menjen s onnan adjon fel táviratot a Szentszéknek. (Miniszter megjegyezte: Püspök úrnak van egy hivatalos irata, melyben bejelentette, hogy a Szentszéknek tudomása van az egyházmegyék adminisztratív összevonásáról).

Püspök úr felsorolta azon óhaját is, hogy valakit kiküld Rómába, ha megengedik.

Ad. 7, A kinevezések, áthelyezések előzetes bejelentését még az 1949. évi törvény sem írja elő. Ezt nem vállalja.

Ad. 8, Püspök a Katolikus Egyház részére nem kér kivételes állapot elismerését, csak a törvényeinek megtartására alkalmas és lehetőséget.

Ad. 9, Elismeri a kapcsolat fontosságát.

Ad. 10,

Ad. 11, Püspök nem vette át az egyházmegye kormányzását.

Ad. 12, A Káptalan megköszönheti a Püspök szabadon bocsátását, de nem kéri tőle, hogy írja a minisztériumnak: „ismerje el működését!”

Miniszter szükségét látja, hogy a kérdéseket személyes találkozáson megbeszéljék.

1955. január 17-én délután 2-kor Mons. [Stanislaw Traian] Jovanelli kíséretében voltam Dr. Petru Groza elnöknél. Ekkor közölte, hogy a Kultuszminiszterrel együtt fogad 19-én a kérdések megbeszélésére. (Márton Áron aláírással)

Függelék III.²⁷**1955. I. 19. délelőtt 11–14,30 óráig**

Az elnökség részéről dr. Petru Groza elnök és dr. Constantinescu-Iași kultuszminiszter, katolikus részről [Stanislaw Traian] Jovanelli bukaresti kanonok.

A megbeszélést dr. P. Groza elnök indította be a görög katolikus problémával. Jelezte, hogy a görög katolikus püspökök (név szerint említette Dr. Iuliu Hossut, dr. Alaxandru Rusut, dr. Ioan Bălant) helyzetén könnyíteni akar a kormány; mind a három orvosi kezelést kért; meg fogják kapni, és gondoskodnak megfelelő elhelyezésükről; felajánlottak nekik nyugdíjat is. Egy zárdában vagy más alkalmas helyen Erdély területén kívül. Funkciójukra nem engedik vissza, a kormány a görög katolikus egyházat megszüntnek tekinti. A kultuszminiszter hozzátette: este autodizolvatá [önmagát oszlata fel].

Megjegyeztem, hogy én 1948 év végén és 1949 első felében szabadon voltam, és tanúja vagyok az ellenállásnak, melyet a hívek és a görög papság túlnyomó része tanúsított. A görög katolikus ügy a romániai Katolikus Egyház legérzékenyebb problémája, melyet a katolikus ügy megbeszéléséből és a rendezésre irányuló tárgyalásokból nem lehet kikapcsolni. A görög katolikus probléma elhallgatása Rómában nagyon rossz benyomást keltene és megnehezítené a többi kérdés rendezését is.

Dr. Petru Groza elnök részletesen beszélt az előzményekről; felemlítette, hogy a püspököket figyelmeztette és kérte, hogy a politikai ellenzék nyílt és kihívó támogatásával hagyjanak fel. Nem hallgattak rá. Stb. Konklúziója az volt, hogy ha volt is ellenállás szórványosan, a hívek és a papság zöme nem rezisztált, és ma a városokban lakó intellektuel rétegnek – amely nem jelentős – a kivételével a nép és a papság szívesen vallja magát ortodoxnak, megnyugodott, és örül, hogy vissza-

²⁷ Ld. Márton Áron szobájának páncélszekrényében.

tért a „la Biserica mamă” [az Anya-egyházba]. Az Elnök adatait a kultuszminiszter többször kiegészítette.

Amikor szóhoz jutottam, kértem, hogy ismertethessem a CIC néhány szakaszát (kánon), melyek megvilágítják a püspök (az én) kánonjogi helyzetét, jogát, hatáskörének terjedelmét, illetve korlátait, és a Katolikus Egyház néhány lényeges problémáját:

1. Felolvastam a 218. kánon mindkét paragrafusát, és a 108. kánon 3. paragrafusának második felét: *Ex divina inditutuve sacra hierarchia constat ... ratione iurisdictionis: pontificatu supremo et episcopatu subordinato.* – A püspök jurisdikciója tehát korlátozott és a Pápától függ, ugyanakkor pedig a Pápanak közvetlen és teljes hatalma van: *tum in omnes et singulas ecclesias, tum in rebus quae ad fidem et mores, tum in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae pertinent.* A Szentatya előzetes hozzájárulása és utasításai nélkül meg nem lehet mozdulni. A kormány egyoldalú intézkedései és önhatalmú beavatkozása következtében problémák állottak elő, melyeket meg kell oldani, de amelyekben én nem tárgyalhatok, kizárólag a Szentszék az illetékes, Például:

- a) A kormány az öt egyházmegyét kettőre akarja korlátozni. A pápa joga ebben határozni. Felolvastam a 215. kánon 1 paragrafusát. – A Miniszter megjegyezte, hogy az egyházmegyék redukcióját én 1948-ban a minisztériumhoz intézett hivatalos íráttal tudomásul vettem.

Válaszom: Tudomásul vettem, egyetértésben Durcovici püspökkel, a Szentszék utasítása értelmében, vagyis úgy, hogy az állami hatóságok felé Gyulafehérvár képviseli és közvetíti a temesvári és a szatmár-nagyvárad

püspökségek ügyeit, Bukarest pedig a jasi egyházmegyét, a Temesvár, Nagyvárad-Szatmár és Jasi vicariatus címen megmaradnak mint a saját területük adminisztratív központjai és az Ordináriusok a joghatóságot az egyházmegyék belső életében gyakorolják. Azóta azonban sajnálatos intézkedések és események voltak, pl. az egyházi vezetők, papok lefogása, a Nuncius kiutasítása stb. Nem tudom, hogy a Szentszék az említett engedményt ma fenntartja-e.

- b) Kormányintézkedések következtében a katolikus szerzetesrendek és kongregációk likvidáltak, pedig még a kultusztörvény egyes rendelkezései is feltételezik szerzetesrendek létezését. Megoldandó probléma, és csak a Szentszékkel lehet megoldani. Felolvasom a 493, 494. §. 1. kánont.

A Miniszter azon ellenvetésére, hogy a betegápolással és tanítással foglalkozó szerzetesek felszámolása az egészségügyi és oktatásügyi intézmények államosításának szükségszerű következménye, – felhozom az erdélyi ferencesek esetét, akiket zárdáikból erőszakkal kivettek és egy-két helyre koncentrálták, megakadályozva ezzel, hogy lelkipásztori munkát végezzenek. Ezen a téren dolgoztak.

- c) A katolikus Egyháznak, amint most értesültem, egy Teológiai Intézete van Gyulafehérváron. A Kodex előírja, hogy lehetőleg mindenig egyházmegye saját intézetében nevelje papnövendékeit; egyházmegyeközi vagy regionális Szeminárium csak a Szentszék jóváhagyásával létesíthető és csak a

Szentszék által adott szabályzat alapján működhetik. A papnevelés az Egyház egyik legféltebb joga; tiltakozik minden beavatkozás ellen. Felolvasom az 1352, 1354. §. 1. 3., 1357. §. 1. §. 4. kánont.

A Miniszter csak annyit jegyez meg, hogy a kormány szeretné, ha a Teológia folytatná működését, nem helyez súlyt arra, hogy Pop Iosif-e a rektor, vagy más.

- d) A hitoktatás az Egyház működésével együttjáró súlyos kérdés és feladat. A Kódex a püspököt kötelezi, hogy a növendékek rendszeres hitoktatásával gondoskodják minden fokú és jellegű iskolában. Ez utóbbi kánon a püspököt arra kötelezi, hogy a jelenleg működő iskolák szellemét megvizsgálja, és ha azokban a katolikus Egyház erkölcsi és hittani tételeivel ellentétes szellemben nevelik és tanítják a növendékeket, a katolikus gyermekeknek és ifjaknak ezen iskolák látogatását megtiltsa. A Szentszék joga megállapítani azokat a feltételeket, melyek mellett katolikus növendékek az állami iskolákat látogathatják.

Konkluzió: A felemlített néhány ügy is eléggé mutatja, hogy a katolikus Egyház az államhoz való viszonya rendezésre vár, de sem nekem, sem más püspöknek vagy Ordináriusnak nincs joghatósága, sem felhatalmazása, hogy azt a kormány képviselőivel megtárgyalja és megegyezést kössön. A püspök Kódex alapján köteles eljárni, minden intézkedés ellenére, mely az isteni vagy egyházi törvényekkel ellenkezik, köteles tiltakozni, a vallásszabadságot, az Egyház jo-

gait védelmezni. Ebből újabb konfliktusok keletkezhetnek, hogy ezt elkerüljük, kérem a kormányt, adjon lehetőséget, hogy az Apostoli Szentszéakkal érintkezhessem, utasításokat kérjek.

Miniszter: Bukarestből vagy Gyulafehérvárról akar a Szentszékkal érintkezni.

Válasz: Csak Gyulafehérvárról, miután a szabadságomat visszanyertem és az egyházmegye vezetését átvettem.

Miniszter: Mit fog csinálni addig, amíg a Szentszékkal érintkezhetik?

Válasz: Vezetem az egyházmegyét a Kodex alapján; hogy konkrét esetekben mit csinálok, azt a körülmények fogják megmutatni.

Miniszter: Elismeri azokat a személyeket, akik a kormánnyal együtt működtek és akiknek érdemük, hogy a jelenlegi kedvező légkör kialakult?

Válasz: Nem tehetek ilyen ígéretet; a püspök kizárólagos joga meghatározni, hogy kit, milyen munkakörben alkalmaz. De ezen kívül van más okom is, hogy fenntartással éljek. Úgy látom, hogy az állami hatóságok erőszakos beavatkozása következtében az ordináriusi foghatóság átadásában és gyakorlásában az egyes egyházmegyékben zavarok állottak elő. Ezt a püspöknek meg kell vizsgálnia. Erdélyben egy csoport megkísérelte, hogy utat törjön a szkizmának. Amint hallom, a Szentszék kénytelen volt közvetlenül beavatkozni. Ezt is a püspöknek meg kell vizsgálnia, és azok ellen, akik az egyházi disziplína ellen vétettek, a vonatkozó törvények alapján kell eljárnia. A törvény

szigorán csak a Szentszék enyhíthet. Ezeknek is érdeke tehát, hogy a Szentszékkal a kapcsolatot felvehessük.

Miniszter: Adorjánt nem fogja megtartani Vicarius Generális-nak?

Válasz: Ezt nem ígérem.

Miniszter: És a főespereseket sem? Most van egy adminisztratív hálózat, mellyel lehet dolgozni, és amelynek a jelenlegi nyugalom köszönhető. Ha megbolygatja, megint felborul a béke.

Válasz: (Dr. P. Groza felé mondom, aki magyarul szól ehhez a ponthoz) Nem fogom emberek felakasztásával kezdeni a működésemet, de ígéretet a főesperesekre vonatkozólag sem tehetek. Az egyházi szempontok irányadók.

Dr. P. Groza és a Miniszter megállapítják, hogy visszaérketünk a kiinduló ponthoz. „Ott vagyunk, ahonnan elindultunk”

Befejezésül visszatérek a görög katolikus problémára. Hangsúlyozom, hogy ennek a rendezését a Szentszék nem fogja elfelejteni, és nagyon jó benyomást keltene Rómában és megnyugtatná a többi probléma rendezését, ha a kormány jelét adná készségeinek.

Miniszter: Mit javasol (proponere)?

Válasz: Engedjék szabadon a görög katolikus püspököket is. Más javaslatot nem tehetek, arra a Szentszék illetékes.

Miniszter: végül kijelenti, hogy közölni fogja az egész anyagot az illetékes tényezőkkel.

Függelék IV.

Dr. Faragó Ferenc [Márton Árontól az alábbi tételjegyzéket] átvette 1955. január 30-án azzal, hogy amennyiben a Miniszter érdeklődik, álláspontomat pontosan adhassa vissza. (A szöveg Márton Áron kézírása):

- 1.) A püspöknek az a megállapítása, hogy a szabadságát még nem kapta vissza. Ő gyulafehérvári püspök, szabadnak csak akkor érezheti magát, ha az egyházmegye székhelyére mehet, és bármely papjával, s bármelyik hívével korlátozás nélkül érintkezhetik.
- 2.) [Ha szabadságával rendelkezik, örömmel megy haza székhelyére]²⁸
- 3.) Ha székhelyére visszatérhet, azonnal él jogával és kötelességével, hogy az egyházmegye kormányzását átvegye és jurisdikcióját gyakorolja.
- 4.) Hivatala gyakorlásában az Egyház törvényei szerint jár el; a távollétében történekről tárgyilagosan kíván tájékozódni, és a szükségesnek ítélt rendelkezéseket a kánonjog alapján teszi meg.
- 5.) Az állam és az Egyház között rendezést váró ügyekben a püspök magatartását a Kódex előírásai határozzák meg, mindaddig, amíg ezekre vonatkozólag a Szent-széktől utasításokat kap.

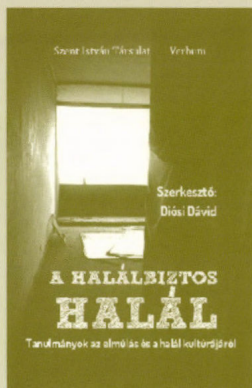
²⁸ A második pontot utólag kihúzta, ami azt is jelenti, hogy Faragó Ferenc nem idézhette a Kultuszminisztériumban.

A halál kérdéskörének a tárgyalása nem csupán teológiai monopólium. Ezért a tanulmánykötet – amit a kedves érdeklődő most kezében tart – a halál misztériumát nem csupán a teológia szemüvegén keresztül kívánja szemlélni, hanem megpróbálja azt interdiszciplináris szemszögből is megközelíteni. A szerzők között szerepelt teológus, néprajzkutató, filológus, irodalmár, egyháztörténész, egyházjogász és orvos.

Létezik halál az élet előtt? S ha igen, milyen formában? (Holló László) Mi a helyzet a halálközeli élményekkel? Illúziók csupán, vagy netán istenélmények? (Vik János) Milyen jogi előírások léteznek a katolikus temetéssel kapcsolatban? Kiktől kell megtagadni a temetést? Hogyan vélekedik az egyházjog a hamvasztásról? (Lukács Imre-Róbert) Hogyan viszonyul a

szekularizálódó modern világ halál-felfogása a magyar népi kultúrából kirajzolódó hagyományos halálképhez? Milyen „taktikákkal” menekül korunk embere a halál gondolatától? (Tánczos Vilmos) Miben és miért más a parasztember elmúlása a többiekéhez viszonyítva? (Balázs Lajos) Hogyan vélekedik az orvostudomány a halálról? Mikor következik be a halál „pillanata”? (Holló Gergely) S mi következik utána? Mi valójában a tisztítóútz? (Diósi Dávid) Hát a pokol? (Jitianu Liviu) Ezekre és sok más kérdésre keresik a kötet szerzői eszmefuttatásaikban a választ. A könyvben a fent említett szerzőkön kívül olvashatóak még Bodó Márta, Harald Buchinger, Deák Zsuzsanna, Havas László, Marton József, valamint Tobias Nicklas értékes írásai is.

A halálbiztos halál. Tanulmányok az elmúlás és a halál kultúrájáról, szerkesztette:

DIÓSI DÁVID, Szent István Társulat – Verbum, Budapest – Kolozsvár, 2011. 206 old.

ISBN 978-606-8059-57-0

Ára: 27 lej.

Megvásárolható a Szent István Társulatnál, a Verbum Kiadónál, valamint a könyvesboltokban (pl. Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen a Corvina Könyvesházban, a Csíksomlyói Ferences Kolostor kegytárgyboltjában), illetve megrendelhető a szerkesztőnél (tel.: 0752-245.057; e-mail: diosidavid@yahoo.de).

ISSN 1582 – 0661